

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่ธรรมะของพระธรรมทัตตนาธร (ทองสุก สุธสโส)” มีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ตามแนวพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่ธรรมะของพระธรรมทัตตนาธร (ทองสุก สุธสโส) และ ๓. เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะของพระธรรมทัตตนาธร (ทองสุก สุธสโส) ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) จำนวน ๑๐ รูป/ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบปริบท (Content Analysis Technique) ผลการวิจัยสามารถสรุปและมีข้อเสนอแนะตามลำดับ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่ธรรมะของพระธรรมทัตตนาธร (ทองสุก สุธสโส)” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ สรุปผลการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ผลการวิเคราะห์การเผยแผ่ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้ผลสรุปออกมาว่า วิธีที่ทรงใช้ในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้ามีหลายวิธีด้วยกัน โดยพระพุทธองค์ทรงเลือกใช้ตามความเหมาะสมตามสถานการณ์ ตามเหตุปัจจัย ตามกำลังสติปัญญา ตามความพร้อมของผู้ฟัง แต่ที่พบบ่อยพระพุทธองค์ทรงใช้วิธีและนำมาประยุกต์ใช้ดังนี้ คือ แบบสนทนา เป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเพื่อให้เข้าสู่ความเข้าใจหลักธรรม แบบบรรยาย ใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมะ แบบตอบปัญหา เป็นวิธีการที่ทรงใช้เมื่อมีผู้มาถามปัญหาความสงสัยข้องใจต่างๆ

๕.๑.๒ บทบาทการเผยแผ่ธรรมะของพระธรรมทัตตนาธร (ทองสุก สุธสโส)

๑) การเผยแผ่ในวัด มีบทบาทในการเผยแผ่โดยมีประเพณีเป็นสื่อกลาง กล่าวคือ มีประชาชนจากที่ต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกลที่ศรัทธาในการแสดงธรรมของท่านได้เข้ามาทำบุญในวันอัมมัสสวนะ (วันพระ) วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยพระธรรมทัตตนาธรใช้เวลาในส่วนหนึ่งแสดงธรรมแก่ญาติโยม เพื่อเผยแผ่ธรรมะแก่ญาติโยมที่ลี้ภัยพากันมาฟังธรรม และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะมีการเวียนเทียน ณ บริเวณพระอุโบสถของวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร

๒) การเผยแผ่นอกวัด มีบทบาทในการเผยแผ่ให้พุทธศาสนิกชน มีความเข้าใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม จึงหาวิธีการเพื่อสามารถเผยแผ่ธรรมะในสถานที่ต่าง ๆ ภายนอกวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยได้ไปสนทนาธรรม

เทศนาธรรม บรรยายธรรม และปาฐกถาธรรม ตามหน่วยงานราชการ บริษัท ห้างร้าน เอกชนที่ นิมนต์มาในโอกาสต่าง ๆ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์ภายในวัดให้เป็นพระนักเผยแผ่อีกด้วย

๕.๑.๓ รูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะของพระธรรมทัตนาธ

๑) รูปแบบในการเผยแผ่ธรรมะ จากการศึกษาารูปแบบของการเผยแผ่พบว่าท่านใช้สื่อ ในการเผยแผ่ธรรมะ ๒ วิธีการ คือ ๑) สื่อบุคคล ได้แก่ พระธรรมเทศนา บรรยายธรรม สัมโมทนิยถา การให้อโวาท ๒) สื่อมวลชน ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ บทประพันธ์ บทกวี และบทความ

๒) แนวทางในการเผยแผ่ธรรมะ แนวทางการเผยแผ่ธรรมะของพระธรรมทัตนาธ (ทองสุก สุธสโส) นั้น ท่านได้นำหลักและวิธีการเผยแผ่แบบบูรณาการตามที่ท่านพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่าแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนามี ๒ แบบ คือ เชิงรุก คือ แนวทางในการเผยแผ่ธรรมะในการบริหารคณะสงฆ์ ลักษณะการเผยแผ่เชิงรุกเป็นความจำเป็นแต่ละ ยุคแต่ละสมัย พระสงฆ์ในอดีตทำการเผยแผ่เชิงรุกด้วยการทำหน้าที่เป็นครูสอนเด็กและเยาวชน วัดใน อดีตทำหน้าที่เป็นโรงเรียน เป็นสถานสงเคราะห์ งานทั้งสามงานนี้เป็นเรื่องเดียวกัน คือ งานเผยแผ่ เช่นการเทศน์ ปาฐกถา ทำสื่ออุปกรณ์สอนพระพุทธศาสนา งานการศึกษาสงเคราะห์ เช่น การสอน พระพุทธศาสนาในโรงเรียน การสอนธรรมศึกษา การให้ทุนการศึกษา งานการสาธารณสงเคราะห์ เช่น พัฒนาแหล่งน้ำ การสงเคราะห์ผู้ประสบภัย เชิงรับ คือ แนวทางการเผยแผ่ในเชิงรับ เช่น การ เทศนาธรรม การบรรยายธรรม การอบรม การฝึกปฏิบัติ ที่พระสงฆ์กระทำกันภายในวัดเป็นหลัก เป็น ต้น พระธรรมทัตนาธ(ทองสุก สุธสโส) ท่านได้ใช้เป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะซึ่งก็ประสบ ผลสำเร็จและเป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่ธรรมะของพระธรรมทัตนาธ (ทองสุก สุธสโส)” ทำให้ได้แนวคิดดังนี้

๕.๒.๑ ธรรมะในพระพุทธศาสนา มีบทบาทในการหล่อหลอมความรู้สึกนึกคิดของ พุทธศาสนิกชนไทยมาเป็นเวลาช้านาน ยังความสงบสุขพอเพียงให้เกิดขึ้นจนเป็นส่วนหนึ่งของ วัฒนธรรมแบบชาวพุทธ แต่เมื่อโลกมีความเจริญทางวัตถุอย่างยิ่งยวด เป็นยุคแห่งสังคมข่าวสารหรือ สารสนเทศ (Information Age) เกิดปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัด คือ การไหลเวียนข่าวสาร ระหว่างประเทศต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างรวดเร็วและหลากหลายซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหา รุ่งเพชร ขวนปญโญ (พัตทาป) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรม กิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)” และสรุปผลการศึกษารูปแบบวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรม กิตติวงศ์ รูปแบบเทศนา ปาฐกถา บรรยายธรรมนั้น เป็นรูปแบบการนำเสนอโดยตรงและโดย อธิบายเนื้อหาธรรม ส่วนหนังสือธรรมะเป็นการนำเสนอโดยอ้อมและโดยประยุกต์สอนให้เข้ากับ

สถานการณ์หรือกับยุคสมัยปัจจุบันมากกว่า เป็นการผสมผสานเนื้อหาคำสอนทางพระพุทธศาสนา กับการชี้ให้เห็นปัญหาของสังคม พร้อมทั้งชี้แนวทางแก้ไขหรือข้อเสนอแนะไว้ด้วยประการหนึ่ง เน้นการส่งเสริมให้นำคำสอนไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับชีวิตในปัจจุบัน ทั้งในส่วนของตนเอง และครอบครัวให้เกิดประโยชน์ได้มากที่สุด โดยท่านชี้ให้เห็นเหตุปัจจัยหรือปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมให้แนวคิดหรือเสนอแนะแนวทาง แก้ไขปรับปรุงส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องที่ยังบกพร่องกันอยู่ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม^๑ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาสัญญา ปณฺณาวิจิตโต (โปรงใจ)** ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พระธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนิกโก “หลวงตา”-“แพรวเอี่ยม”)” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ท่านได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเทศน์มหาชาติและการเทศน์ธรรมวัตรตามแบบประเพณีโบราณมาเป็นเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ และนำไปสู่การปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม อภิปรายไต่คว้าที่ และการสนทนาธรรมแบบร้อยแก้ว^๒

๒.๑.๒ การเผยแผ่พุทธธรรม ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ให้กับ พุทธศาสนิกชน นักเรียน นักศึกษา และลูกหลานไทยในยุคนี้ พระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นบริบทหนึ่งของสังคมมีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี (โอฐสุ)** ได้วิจัยเรื่อง “วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺธโ)” ผลการวิจัยพบว่า สื่อที่กลุ่มตัวอย่างใช้รับสารของพระราชาวิทยาคม เมื่อรวมกันแล้วตั้งแต่รับฟังบ่อยมาก รับฟังบ่อย รับฟังปานกลาง และรับฟังไม่ค่อยบ่อย ปรากฏว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีการรับฟังสื่อมากที่สุดคือ โทรทัศน์ รองลงมาคือ วิทยุกระจายเสียง ซึ่งลักษณะและลีลาที่พระราชาวิทยาคมใช้ในการสนทนาธรรม และตอบปัญหาธรรมแก่พุทธบริษัท หรือสื่อมวลชน^๓ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วหลา)** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า พระสารีบุตรเถระมีบทบาทการเผยแผ่ให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายจนได้รับยกย่องให้เป็นพระธรรมเสนาบดี ท่านเผยแผ่

^๑พระมหารุ่งเพชร ขวนปณฺโณ, “ศึกษารูปแบบวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๐.

^๒พระมหาสัญญา ปณฺณาวิจิตโต (โปรงใจ), “ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนิกโก, “หลวงตา” – “แพรวเอี่ยม”)” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๕.

^๓พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี (โอฐสุ), “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺธโ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๒.

พระพุทธศาสนาโดยให้คำแนะนำ รับปรึกษา สนทนาตอบปัญหาธรรมและการแสดงธรรม ท่านมีปัญญาเฉลียวฉลาดล้ำเลิศ และมีวิธีการนำไปถ่ายทอดแก่พุทธบริษัทให้เข้าใจได้โดยง่าย ท่านสามารถแสดงพระธรรมจักรและจตุราริยสัจให้กว้างขวางพิสดาร

๒.๑.๓ การนำธรรมะไปสู่ประชาชน เพื่อให้เขาเหล่านั้นปฏิบัติเป็นสัมมาปฏิบัติ อันก่อให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและแก่สังคมโดยทั่วไป พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเพิ่มความใส่ใจในการแสวงหาความรู้เพื่อการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) เพราะเทคโนโลยีการสื่อสารก้าวไปเร็วมาก ก่อให้เกิดวิถีทางการสื่อสารโดยเฉพาะทุกวันนี้ การสื่อสารมีหลายรูปแบบทั้งสื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ พระสงฆ์ในปัจจุบันจำเป็นต้องใช้สื่อเป็นช่องทางในการเผยแผ่พุทธธรรมให้มากขึ้น รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ก็ต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ถูกต้อง และเป็นที่ยอมรับของประชาชนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหานรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภา)** ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมทั้งรูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม ได้มีการยกพุทธศาสนสุภาษิต ยกอุทาหรณ์ เล่านิทาน เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย ใช้วิธียกบุคคลเป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น และถือว่าเป็นรูปแบบและแนวทางที่ท่านได้นำเอาออกมาเผยแผ่พุทธธรรมมากที่สุด นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาศรัญญู ปณณารโ** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถระ (ครูบาอินทจักรรักษา)” และสรุปผลการศึกษาไว้ว่า ครูบาอินทจักรรักษาเป็นพระสงฆ์ที่ถือหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ หลักการการวิปัสสนากรรมฐาน ทุกอิริยาบถที่ท่านแสดงออกมาเป็นเสมือนท่านกำลังสื่อวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สู่พุทธบริษัท โดยท่านครูบาอินทจักรรักษายืนอยู่บนหลักการนี้ จะเห็นได้ว่า ถ้าคำสอนใดผิดไปจากหลักการที่ว่านี้ ท่านครูบาอินทจักรรักษาจะออกมาชี้แจง แก้ไข ตอบโต้คำสอนที่ผิดเหล่านั้น^๕

^๕พระมหานรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภา), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๘.

^๕พระมหาศรัญญู ปณณารโ, “การศึกษาหลักการและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถระ (ครูบาอินทจักรรักษา)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๐.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่ธรรมะของพระธรรมทัตนาธร (ทองสุก สุธสโส)” ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้ส่งสารเท่านั้น อันหมายถึง พระธรรมทัตนาธร (ทองสุก สุธสโส) และพบว่ายังมีเรื่องอื่น ๆ ที่น่าสนใจนอกเหนือจากที่ได้ศึกษามาแล้ว คือ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ควรศึกษาบทบาทด้านอื่น ๆ ของพระธรรมทัตนาธร (ทองสุก สุธสโส)
- ๒) ควรศึกษาบทบาทการเผยแผ่ รูปแบบ และแนวทาง ในการเผยแผ่พุทธธรรม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๓) ควรนำเนื้อหาที่สำคัญ น่าสนใจไปผลิตเป็นสื่อ เพื่อให้นักเผยแผ่และผู้ที่ศึกษาได้นำไปเป็นแบบอย่าง ในการปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคล สังคม ประเทศชาติ และพระพุทธศาสนา สืบต่อไป
- ๔) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระสงฆ์ว่าสอดคล้องกับการพัฒนาสังคม ประเทศชาติ ในปัจจุบันหรือไม่ อย่างไร
- ๕) ควรจะมีการวิจัยเพื่อพัฒนานักประชาสัมพันธ์เผยแผ่พุทธธรรมให้มีจำนวนมาก ขึ้น ให้ทันกับกระแสโลกาภิวัตน์ในสังคมไทยปัจจุบัน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

- ๑) ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะ ควรมีการเตรียมธรรมะหลาย ๆ ด้านในการแสดงธรรมเทศนา
- ๒) ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะ ควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมที่จะนำเสนอด้วย
- ๓) ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะ ต้องมีสื่อธรรมะที่ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะ
- ๔) ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะ ควรใช้วิธีนำเสนอเพื่อใช้ในการจูงใจเหล่าพุทธศาสนิกชน ให้เลื่อมใสมากยิ่งขึ้น
- ๕) ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะ ควรมีหลักธรรมประจำใจอยู่ในจิตใจ พุดอะไรแล้วสามารถทำได้จริง

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

- ๑) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมอื่น ๆ หลาย ๆ ด้านเพื่อนำมาศึกษาต่อไป

๒) ควรศึกษาเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในหลักธรรม

๓) ควรศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมควบคู่กับหลักธรรมหลาย ๆ มุมมอง เพื่อให้แนวทางในการเผยแผ่สอดคล้องกัน